

ABBAS MAHMUD EL-AKKAD'IN SARA'SIYLA PEYAMİ SAFA'NIN FATİH-HARBİYE'Sİ ARASINDAKİ ORTAK UNSURLAR

Ahmet Kâzım Ürün*

Çok değil, bir asır öncesinde aynı çatı altında olan, benzer kültürel birikime sahip olan iki ülkenin, Türkiye ve Mısır edebiyatlarının karşılaştırılması, gerek çalışmaya değer konuların bolluğu gerekse her iki ülke insanın önünde yeni bir ufuk açması bakımından çok önemlidir.

Bizde, Tanzimat'la, Mısır'da ise Napolyon'un Mısır'ı işgaliyle başlayan batılılaşma sürecinde, belki de yanlış uygulamalardan dolayı gerileyen öz değerlerle dünya kamuoyunda yücelen batılı değerler arasında bocalayan Türk ve Mısırlı yazarlar, farklı oranlarda ayak uydurdukları bir değişim yaşamışlardır. Kendi öz değerlerinden kopmadan bu değişimi yaşayan ve sonraki dönemlerde kesin çizgilerle netleşecek milli edebiyatların belki de ilk nüvelerini veren iki yazar **Abbas Mahmud el-Akkad** ve **Peyami Safa**¹ dikkat çeken edebi şahsiyetlerdir. Biz burada, kısaca iki yazarın benzerlik arz eden yönlerini, Mısır ve Türkiye'de psikolojik tahlil türünde aynı dönemde kaleme alınmış iki önemli eserdeki (**Sara** ve **Fatih-Harbiye**) ortak unsurları ele almaya çalışacağız. "**Sara**, roman unsurlarını tam olarak taşımadığı için roman kabul edilemez ve dolayısıyla iki eserin karşılaştırılmasının bir edebi değeri olmaz" gibi bir düşünce, bence mantıklı değildir. Çünkü kamuoyunda benzer duruşlara sahip iki yazar, aynı dönemlerde edebi faaliyetlerini sürdürmüşler; çoğu kez aynı kaynaktan (Fransız ve İngiliz Edebiyatı²) esinlenmişler ve çocukluk evrelerinde benzer olaylarla karşılaşmışlardır. Makalemize konu olan romanlar, Arap ve Türk Edebiyatlarında psikanalitik türde eserler sınıfına konulmuş, hatta bu konuda öncü çalışmalar

* S.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ Türk romanında resmi görüş dışında halkın görüntüsü ve yakın geçmişi, hiçbir ideolojik endişe taşımaksızın asıl yerliliğin ve öze dönüşün Safa'nın Dokuzuncu Hariciye Koğuşu ile görüldüğü iddiası kayda değer bir görüştür. Mustafa Miyasoğlu, "Roman Gelenekten Yararlanmalı", *Türkiye Gazetesi*, Kültür – Sanat Sayfası, 15.02.1998, s. 10.

² Bunu romanlarda görmek mümkündür. Mesela bkz. Paul et Virginie, Sara, s.44; Napolyon Bonapart (s.81), Paris, Byron (divanı Don Juan), Schopenhauer (s.76); Jacob M. Landau, yazarın Fransız dili ve kültüründen daha çok çağdaş İngiliz dili ve kültürünün etkisine girdiğini söylemektedir. Krş. Jacob M. Landau, *Modern Arap Edebiyatı Tarihi* (20.Yüzyıl), (Çev. Bedrettin Aytaç), Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 2002, s.21.

kabul edilmiştir.³ Çok az sayıda kahramanın bulunduğu her iki eserde de romana ismini veren Sara ve Neriman adındaki iki bayan karakterin olay örgüsünde temel oluşturmaları, Sara'nın ve Neriman'ın şahsında yazarların kadın-erkek ilişkilerini eleştirmeleri ve bundan hareketle ileri düzeyde farklı konularda düşünce jimnastiğine girmeleri, kayda değer benzerlikler olarak sıralanabilir. Keşke roman ve hikaye yazımında Safa kadar birikim ve tecrübeye sahip olmayan Akkad da, eserini bu denli karmaşık yapmayıp sürükleyici olaylar ve diyaloglara yer verseydi. Bütün bu benzerlikleri bir tarafa koysak bile ülke siyasetine kimi zaman yaptıkları olumlu-olumsuz katılımları, iki düşünce adamının incelenmesini önemli kılmaktadır.

16 yaş gibi çok küçük yaşta siyasi ve edebi gazetelere yazdığı makalelerle yazı hayatına başlayan Akkad⁴, özellikle düşüncelerini⁵ içeren makaleleriyle şöhret bulmuştur. Yenilikçi bir yazar ve şair olan Akkad, edebi tutumunu felsefi bir temele dayandırmış ve çoğunluğu edebi eleştiri, biyografi ve psikoloji üzerine olmak üzere pek çok eser vermiştir. 1914 yılından itibaren kaleme aldığı hikaye denemeleriyle yazı hayatına başlayan⁶ Safa⁷'nın da, sırf maddi kazanç elde etmek

³ Mehmet Tekin, "Fatih-Harbiye romanında Doğu-Batı meselesi", *Kültür Dünyası*, Yıl:2, Sayı:14 Haziran 1998 İstanbul, s.15 ve sonrası.

⁴ 1889'da Asvan'da dünyaya gelen el-Akkad, kısa süren devlet memurluğundan sonra gazetecilik (köşe yazarlık) yapmaya başladı. Milletvekilliği de yapan el-Akkad, 1964'te Kahire'de vefat etmiştir. Eleştiri ve felsefe ağırlıklı olmak üzere yetmişten fazla eser kaleme almıştır. Ahmet Şevki gibi neo-klasik şairleri acımasızca eleştirmiştir. el-Mazini ile birlikte yayımladığı ve neo-klasik şairleri hedef alan eleştiri kitabı ed-Divan'dan esinlenerek medresetu'd-divan ("divan ekolu") olarak adlandırılan ve kurucuları arasında Abdurrahman Şukri'nin de bulunduğu şiir ekolünü felsefi bir temele dayandıran el-Akkad olmuştur. Rahmi Er, *Modern Mısır Romanı* (1914-1944), Ankara 1997, s.191; Yazar hakkında detaylı bilgi için bkz. Halit Zevalsiz, "Akkad, Abbas Mahmud" Maddesi, *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 2, İstanbul, s.267-269; Abbas Mahmud el-Akkad, *Ene*, Daru'l-Kitabi'l-Arabi (İkinci Bsk), Beyrut 1971; Şevki Dayf, *Maa'l-Akkad*, Kahire 1964; Muhammed Tahir el-Cebelavi, *Fi Sobbeti'l-Akkad*, Mektebetu'l-Anclo el-Misriyye, Kahire 1964; Brockelman, *GAL Suppl.*, III, 139-156; Abdu'l-Hayy Deyyab, *Abbas el-Akkad Nakidan*, Kahire 1965; el-İvadi el-Vekil, *el-Akkad Şairen*, Kahire 1966; Amir el-Akkad, *Lemhat min Hayati'l-Akkad*, Kahire 1970; İzzeddin el-Emin, *Neşetü'n-Nakd*, Kahire 1970; Hamdi es-Sekket, *Abbas Mahmud el-Akkad*, Kahire 1403/1983; Siddıka bint es-Siddik, *Abbas Mahmud el-Akkad*, Kahire 1986; Samih Kureyyim, *Maşa Yebka mine'l-Akkad*, Beyrut 1978; J. Brugman, *An Introduction to the History of Modern Arabic Literature in Egypt*, Leiden 1984;

⁵ Düşünce hürriyeti Akkad'ın savunduğu en değerli hususlardan biridir. Hatta bu uğurda Kral Faruk'u eleştirdiğinden 1930 Ekim'inden 1931 Temmuzuna kadar hapis yatmıştır. Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Reza en-Nakkaş, *Abbas el-Akkad Beyne'l-Yemin ve'l-Yesar*, el-Müessetu'l-Arabiyye li'd-Dirasat ve'n-Neşr, Beyrut (tarihsiz) s.97 ve sonrası.

⁶ Mehmet Tekin, *Romanca Yönüyle Peyami Safa*, Ötüken Yay., İstanbul 1999, s.17.

⁷ 1899 yılında doğdu. 1908 yılında sağ kolunda onu on yedi yaşına kadar yaklaşık dokuz yıl "uzvi ve ruhi" buhranlar içinde bırakan bir hastalığa yakalandı. 1912 yılında Eski Dost adlı ilk roman denemesini yaptı. Çeşitli devlet dairelerinde görev yaptı. Pek çok roman ve hikayenin yanı sıra Cingöz Recai müstear adıyla Arsen Lupin'i taklit ederek polisiye hikayeler yazdı. Pek çok gazetede köşe yazarlığı yaptı. Savunduğu düşüncelerden dolayı ve değişik dönemlerde Nazım Hikmet, Necip Fazıl ve Aziz Nesin'le girdiği polemiklerle kamuoyunda kendisinden çokça söz ettirdi. 20 Aralık 1970'de vefat etti. Peyami Safa ve romanları hakkında detaylı bilgi için bkz. Beşir Ayvazoğlu, *Peyami, Hayatı Sanatı Felsefesi Dramı*, Ötüken Yay., İstanbul 1998, s. 509 ve sonrası. Mehmet Tekin, *Romanca Yönüyle Peyami Safa*, Ötüken Yay. İstanbul 1999; Cahit Sıtkı

üzere kaleme aldığı polisiye hikayelerini hariç tutarsak, hikaye, roman ve köşe yazılarında hep düşünürlüğü öne çıkmıştır.

Her iki yazar da çocukluk dönemlerinde yaşadıkları kimi olayların etkisinde çokça kalmışlardır. Akkad'ın çocukluk yıllarında, Asvan'da hüküm süren kendi evlerinden de iki kişinin ölümüne sebep olan veba salgınının, Safa'nın çocukluğunda geçirdiği hastalıklarla babasız büyümenin izlerini eserlerinde görmek mümkündür.

Akkad'la Safa'yı benzer kılan diğer bir husus da, felsefeye önem vermeleri, insanın toplumsal ilişkilerinden ziyade kendisi üzerinde daha çok durarak psikolojik tahliller yapmaları, Batı'ya karşı Doğu'lu kimlikleriyle kendi öz değerlerinin kavgasını vermeleri, radikal bir din anlayışında olmamalarıdır.

Safa'ya göre, Batı, kendi içinde bulunan ve son birkaç yüzyıldır bastırıp örttüğü, ihmal ettiği Doğu'yu aramaktadır. Başka bir deyişle Batı, insanın alt etmesi gereken nefsi, Doğu ise Tanrıyla birleşecek ruhu oluyor. Doğu ve Batı metafizik öğeler olarak her insanın içindedir.⁸

Her iki yazar da, bir bakıma “hem dindar hem de filozof” olmak istemektedir. Safa, geleneklerden kopmayan bir yenilikçi çizgidedir. Akkad da benzer duruşta:

“Allah'tan şüphe ettiğim zamanlar bile onun varlığı imkanını reddetmedim... İnsanın kendi kendisi kalmak şartıyla değişmesi, bütün eşyaya şamil bir zarurettir. Bunun için hem “muhafazakâr” hem de “inkılapçım”.⁹

Akkad'a göre aşk felsefesi, aşkın kaza ve kader olduğudur. Ona göre seçtiğimizde sevmeyiz, sevdiğimizde seçmeyiz; doğduğumuzda, sevdiğimizde, öldüğümüzde kaza ve kaderle birlikteyiz. Çünkü hayat, insana sahip olan ve insanın ona sahip olamadığı ömür merhaleleridir.¹⁰ Her iki yazarın ruh dünyasını, çalışmamızın esasını teşkil eden eserlerde görmek mümkündür.

Yazarların edebi şahsiyetleri de temelde benzerlikler arz etmektedir. Akkad, şiir ve romanı karşılaştırırken somut bir örnek vererek şiirin romana olan üstün-

Tarancı, *Peyami Safa Hayatı ve Eserleri*, Semih Lütfi Kitabevi Yay.,1940; Yücel Hacaloğlu, *Sevenlerinin Kalemile Peyami Safa*, Toprak Yay. 1962; Bürün, Vecdi, *Peyami Safa ile 25 Yıl*, 1978; Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı (I-III)*, Türk Edebiyatı Yay. , İstanbul 1978, c.III, s.439-450; Ergün Göze, *Peyami Safa*, Kültür Bakanlığı Türk Büyükleri Dizisi, 1988; Ergün Göze, *Üç Büyük Mustarip*, 1988; Ergün Göze, *Peyami Safa'nın Türk Düşüncesindeki Yeri*, 1997; N. Ziya Bakırcıoğlu, *Başlangıcından Günümüze Türk Romanı*, Ötüken Yay. , İstanbul 1983; Nan A.Lee, *Peyami Safa'nın Eserlerinde Doğu-Batı Meselesi*, 1997; Mehmet Tekin, “Fatih-Harbiye romanında Doğu-Batı meselesi”, *Kültür Dünyası*, Yıl:2, Sayı:14 Haziran 1998 İstanbul, s.15-18; Süleyman Seyfi Ögün, “Türk muhafazakarlığının kültür kökleri ve Peyami Safa'nın yanlısı” *Toplum ve Bilim*, Güz 1997; *Türk Romanı, Türk Yurdu*, Mayıs-Haziran Cilt: 20 Sayı 153-154, Ankara 2000;

⁸ Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, s. 212; Akkad ve Safa'nın Doğu – Batı üzerine düşünceleri konusunda detaylı bilgi için bkz. Bedrettin Aytaç, “Abbas Mahmud el-Akkad ve Peyami Safa'nın Denemelerinde Doğu-Batı” , *İslamiyat II* (1999) , Sayı:1, s.153-157.

⁹ Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, III, s.441.

¹⁰ Abbas Mahmud el-Akkad, *Ene*, s. 20.

lüğünü dile getirmektedir.¹¹ Ona göre şiir altına; roman da demire benzer. Demir, fabrika ve yerleşim birimlerinde faydalı bir nesne iken pazarda aynı değerde satılmaz.¹²

Safa'nın bazı ruh hallerini çözümlenmekteki başarısı, kurgudaki ustalığı, dilinin kıvraklığı, anlatım tekniği üzerindeki denemeleri, zamanla düşünür yanının sanatçı yanını ezmesine yol açmıştır diyebiliriz. Kısacası düşünürlüğü, bazıları'nın sandığı gibi Safa'yı iyi bir sanatçı yapmaz, tersine sanatçılığı ideolojisinin kurbanı olur.¹³

Şu misalde de görüldüğü üzere, şiirsel bir üsluba sahip olan Akkad, benzetmelerde mükemmelliğe ulaşmak ister. "Aşkları, ormanlar ve nehirler arasında bulunan ağaçlardaki meyvelere kıyasla kutularda saklanan meyveler gibi verimli ve uyumlu idi."¹⁴

Abbâs Mahmûd el-'Akkâd'ın *Sara'sı* (1938), Sara adlı bir bayanla, kıskançlığın ve kuşkunun hâkim olduğu bir aşk ilişkisi yaşayan Hemmâm'ın duyguları üzerinedir. Yaşanan olaylarda kronolojik bir sıra takip etmeyen roman, şu şekilde özetlenebilir:

Muhtemelen bir yazar olan, yaşayış itibariyle olmasa da düşünce itibariyle büyük ölçüde el-Akkâd'ı temsil eden otuz beş yaşın üzerindeki Hemmâm, bir gün terzi Mariana'nın pansiyonunda kiracı olarak oturan bir arkadaşını ziyarete gider. O sırada bir iş için orada bulunan yirmi üç yaşında, bir çocuklu dul bir kadın olan Sara ile karşılaşır. Onun zekası, sıcak kanlılığı ve güzelliğine vurulur. Hemmâm'ın bu sıralarda Hind adında bir kızla ilişkisi vardır. Ancak Hemmâm, Sara ile ilişkisinden sonra, gayet ağırbaşlı, çekingen, cilve ve kur yapmaktan kaçınan, ruhbânî bir hayat tarzını benimsemiş olan Hind'e hayat dolu, uçarı Sâra'yı tercih eder ve Hind'le aralarındaki ilişkiyi bitirir. Sara ile olan ilişkisi birkaç yıl sürer. Ancak bu ilişki zamanla sıkıcı olmaya başlar ve aralarında geçen bir tartışma sonucu, yaz tatili suresince görüşmemeye karar verirler. Sara tatildeyken bir başka erkekle kısa süreli bir macera yaşar. Kahire'ye dönüp Hemmâm'la buluştuğunda, ihanetini ona açıklar ve güya affedilir. Bundan sonra Hemmâm, Sâra'dan gittikçe artan ölçüde kuşku duymaya başlar; ilişkisi devam etse de, buluşmaları artık eskisi kadar sık değildir. Sâra'nın, bu seyrek buluşmalardan hoşnut oluşu, en azından şikâyetçi olmayışı, Hemmâm tarafından, onun bir başka erkekle ilişki içinde olduğunun ciddi bir göstergesi olarak değerlendirilir ve Hemmâm'ın bu yöndeki endişesini artırır. Bu endişe ve kuşku sonucunda Sara ile olan ilişkisini bitirir.

¹¹ Necip Mahfuz gibi yazarlar buna şiddetle karşı çıkarlar. Bu konuda bkz. Necip Mahfuz, "el-Kıssa Inde'l-Akkad", *er-Risale*, 03 Eylül 1945, s. 952-953.

¹² Abbas Mahmud el-Akkad, *Yeseluneke*, Daru'l-Kitabi'l-Arabi, (Üçüncü Baskı) Beyrut 1968, s.269.

¹³ Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, s. 218.

¹⁴ Sara, s. 64.

Ayrılmalarından uzun bir süre sonra Hemmâm, bir gün, eskiden buluşup sık sık gittikleri sinema yolunda tesadüfen Sara ile karşılaşır. Çok soğuk geçen bu görüşme sonunda, ertesi gün Hemmâm'ın evinde buluşmayı ve olup bitenleri orada konuşmayı kararlaştırarak ayrılırlar (Bu olay, romanın girişini oluşturur). Ancak Hemmâm'ın, randevu saatinden kısa bir süre önce evi terketmesi nedeniyle, bu buluşma gerçekleşmez. Hemmam tarafından detektif olarak görevlendirilen Emin, Sara'yı izlemeye başlar. Uzun süren bu izleme faaliyetleri sonunda bir gün Emin, Sâra'nın kendisini bekleyen bir arabaya binip uzaklaştığını görür ve bunu Hemmâm'a anlatır. Hemmâm, bunu öğrendiğine sevinir ve artık rahatlar. Çünkü ilişkisini kesmekte isabetli davranmıştır; en nihayet Sâra'nın suçu da kanıtlanmıştır. Fakat Hemmâm, birkaç gün sonra arkadaşı Emin'in izni bitip asıl işine dönmek üzere Kahire'den ayrılışıyla birlikte tekrar kuşkularıyla baş başa kalır.¹⁵

Fatih-Harbiye (1931) adlı roman da kısaca şöyle özetlenebilir:

Neriman ile Şinasi, Darülelhan'ın alaturka bölümüne devam eden iki gençtirler. Fatih'te oturmaktadırlar. Sözlüdürler. Neriman'ın, Beyoğlu çevresini, dayısının kızları ve özellikle alafranga bir genç olan Macit vasıtasıyla tanınmasına kadar birbirlerini sever, sayarlar. Ancak bir yandan Macit'ten, diğer yandan Şişli'de oturan dayısı kızlarından gelen etkilerle "Köprü'nün öbür tarafı"nda yaşanan "asri" hayata özlem duyan Neriman'da, Şinasi'ye ve Fatih-Beyazıt çevresine karşı nefret ve hor görme duygusu uyanır: Alaturka musıkıyı beğenmez, alafrangayı benimser; ud'dan nefret ederken, kemana sempati besler. Çevresine ve muhafazakar nitelik taşıyan terbiyesine rağmen Macit'le flört hayatı yaşar, gece eğlentilerine katılır. İsteddiği ve özlediği hayatı Beyoğlu çevresinde bulacağına inanan Neriman, babası Faiz Bey'le de çatışır. Bir gün, Perapalas'ta yapılacak bir balonun hazırlıkları için Beyoğlu'na çıkan Neriman, orada dayısının kızlarına uğrar. Onlardan, bir Rus kadınından, kızıyla ilgili trajik bir hikaye dinler. Rus kızı, fakir bir Rus artistiyle sevişmektedir. Beyoğlu'nun küçük bir odasında sefil bir hayat yaşamaktadırlar. Bir türlü evlenemezler. Delikanlı gitar çalarak çok az para kazanıyor; ama kız hayatından memnundur. Bununla birlikte zamanla tatmin edilemeyen ihtiyaçları bir ızdırap halini alır. Karşısına çıkan Rum delikanlısıyla çıkar; kız onunla yaşamaya başlar. Para, refah, eğlence ve istediği her şeye kavuşmuştur; ancak hep mahzundur. Çünkü "yeni hayatı sahtedir". Hikayedeki Rus kızı ile kendisi arasında birtakım benzerlikler görür ve yaşadıklarından büyük bir pişmanlık duyar. Bu duygunun baskısıyla Neriman, söz konusu

¹⁵ Abbas Mahmud el-Akkad, *Sara*, Dar Nehdat Mısır li't-Tab ve'n-Neşr, Kahire 1984; Rahmi Er, *Modern Mısır Romanı*, s.88-90.

“asri” özlemlerinden vazgeçerek tekrar Fatih’e ve Şinasi’ye döner; evlilik hazırlıklarına başlar.¹⁶

Fatih-Harbiye romanında Fatih-Harbiye Tramvayı önemli bir işleve sahiptir. Tramvay, iki semt arasındaki mevcut zıtlıkların gündeme gelmesine yardımcı olduğu gibi, Neriman’daki bazı arzuları harekete geçiren bir uyarıcı işlevi de üstlenir.¹⁷ Safa’da, kahramanların kendilerinin yanı sıra, oturdukları semtler arasında da ortaya çıkan tezat, Akkad’da sadece kahramanlar arasında vardır. Bu kahramanlar da dile getirilirken, romanların sunuşlarında pek alışık olmadığımız bir şeyle karşılaşırız: Akkad, başlarda kadın ve erkeğin isimlerini anmaz. Onları huve (o erkek) ve hiye (o bayan) zamirleriyle ifade eder. Ancak 5. bölümde¹⁸ isimlerin Hemmam ve Sara olduğunu anlarız. Yazar bununla eserine bir gizem katmak istemiştir.

Fatih-Harbiye’nin konusu; yanlış anlaşılan “asrileşme” (batılılaşma) meselesinin Türk insanında, özellikle genç kuşaklarda yarattığı bunalım ve bunalım sonucunda doğan pişmanlıklardır.

Sara ise, kuşku ve kıskançlığın hakim olduğu ruhsal çatışmaları ve çıkmazları derinlemesine inceleyen bir aşk hikayesidir.

Fatih-Harbiye romanında anlatıcı 3. şahıstır. Aynı şekilde **Sara**’da da anlatıcı üçüncü şahıstır. Çok az sayıda diyalogda da anlatıcının bakış açısı rahatlıkla görülebilir. Yazarların romanlarını kendi düşüncelerini aktarmak için bir araç olarak kullandıkları açıkça görülmektedir.

Fatih-Harbiye romanında olaylar 1920-1930 yılları arasında geçmektedir. **Sara**’da ise tarih verilmemekle birlikte olayların 1920 sonrasında vuku bulduğu anlaşılmaktadır.

Fatih-Harbiye’de mekan, Doğuyu temsil eden, Darülelhan, ev ve konağın bulunduğu Fatih ile Maksim, Löbon, Perapalas’ın bulunduğu Beyoğlu; **Sara**’da ise; Mariana Pansiyonu, Aşıkların dolaştıkları: Zemalik, Piramitler, Kanatır el-Hayriyye, Ravda, Hilvan, Sakara, Ayn Şems, Matariyye gibi Kahire’nin önde gelen yerleridir. Ayrıca sinema, tramvay otobüs ve taksi gibi araçları da buna katabiliriz.

Kimi eleştirmenler, bir düz yazı olan **Sara**’yı edebi değer bakımından şiir- den daha aşağı bulmakta ve **Sara**’da kayda değer psikolojik analizlerin bulunmadığını ileri sürmektedirler.¹⁹

Akkad, **Sara**’nın hikayecilik metoduna uygun olmadığını çok defa dile getirildiğini kabul etmektedir. Yazara göre **Sara**, belli bir zaman dilimi içerisinde geçen bir genç erkekle genç kız arasında geçen ilişkinin hikayesidir.²⁰ Okuy-

¹⁶ Peyami Safa, *Bütün Romanları, Fatih-Harbiye*, Ötüken Yayınları, 18. Baskı, İstanbul 1999; Mehmet Tekin, *Romanca Yönüyle Peyami Safa*, Ötüken Yay. İstanbul 1999, s.165.

¹⁷ Mehmet Tekin, *Romanca Yönüyle Peyami Safa*, s.165; *Fatih-Harbiye*, s. 27.

¹⁸ *Sara*, s.46.

¹⁹ Necip Mahfuz gibi yazarlar buna şiddetle karşı çıkarlar. Bu konuda bkz. Necip Mahfuz, “el-Kıssa İnde’l-Akkad”, *er-Risale*, 03 Eylül 1945, s. 952-953.

²⁰ Abbas Mahmud el-Akkad, *Ene*, Daru’l-Kitabi’l-Arabi (İkinci Bsk), Beyrut 1971, s. 14.

cunun vicdanına hitap ettiği eserinde, herhangi bir ekole veya sanatçıya bağlı değildir.

Yazarın yegane romanı olan ve Arap edebiyatında ilk uzun roman kabul edilen²¹ **Sara**, fikirleriyle ön plana çıkan eleştirmen Akkad'ın, bu yönünü hikayecilikle buluşturduğu bir eserdir. Bu tarzı, Batı'da Stendhal gibi kimi Fransız yazarlarda görmekteyiz.

Safa'da roman kahramanlarının sayısı azdır. Çoğunluğu üçü geçmez. Akkad da aynı şekilde romanında fazla şahısa yer vermez. Böylece yazarlar, ele aldığı az sayıda kahramanın ruhi yapısını, çelişkilerini, derinliklerini detaylı bir şekilde inceleme imkanını elde ederler.

Akkad gençliğinde yaşamış olduğu sonu hüznle biten bir aşkını daha sonra adını baş kahramanın isminden alan ve sevdiği kadını sembolize eden "**Sara**" adlı eserinde kaleme alır. Akkad aşırı duygusal ve çabuk ağlayan bir karaktere sahipti. Bilimsel ve psikolojik kaynaklar, en güçlü insanların çabuk etkilenen ve çabuk ağlayanların olduğunu ispatlamıştır.²² Erkek kahraman olan Hemmam'da daha çok yazarın kendisini görmekteyiz. Akkad'ın eserini kuşku teması üzerine oturtmuş olduğu, erkek kahramana koyduğu isimde de görülebilir. "Hemmam" kelimesinin kökünden "humum" yani kuşklar sözcüğünü üretmek mümkündür.

Akkad, Sara'nın şahsında kadın karakterini şöyle tanımlamaktadır. "Kadınlar yıllardır korkar, aldatır, iki yüzlü davranır ve erkeklerin zaaflarını istismar ederler. Öyle ki yakın ilişkide olan ya da akrabalık bağı bulunan bazı kadınlar üzerinde kalıtsal duygular araştırılmış ve bunun sonucunda ihanetten büyük bir tat ve zevk aldıkları ortaya çıkmıştır. Herhangi bir şeyi yapmaya ya da gizlemeye ihtiyaçları olmasa da, onu yapmak veya gizlemek isterler. Çünkü bu türden kadınlar, yirmi bin senelik açlıkla kemiği yemek için aşırı bir istek duyarlar, sadece bir kaç saatin açlığıyla et ve süt yemek isterler."²³

Akkad'ın, **Sara** adlı eserinde kadını ön plana çıkarmasında kadın haklarını savunan Kasım Emin'e olan ilgisi ve ondan etkilenmesini gösterebiliriz. ²⁴ Her iki erkek yazarın da kadın figürünü öne çıkarmasının arkasında yatan sebep, kanaatimizce Batılı değerlere olan ilginin bir yansımasıdır. Her iki yazar da, kadın kahramanları Sara ve Neriman'ı²⁵ psikolojik derinliğiyle inceler.

²¹ Muhammed Ferid Ebu Hadid, "Sara, Kıssatu'l-Hubb", *es-Sekafe*, Sayı 39, Kahire 1964 s. 3-8, s.3

²² Bununla ilgili somut bir örnek olarak , yönetimi suçlamasından ötürü girdiği cezaevinde gördüğü işkence karşısındaki aşırı duyarlılığı konusunda bkz. Abbas Mahmud el-Akkad, *Ene*, Daru'l-Kitabi'l-Arabi , s. 18.

²³ *Sara*, s.122.

²⁴ Akkad'ın Kasım Emin hakkındaki görüşleri için bkz. Abbas Mahmud el-Akkad, *Rudud ve Hudud ve Makalat Ubra*, Menşurati'l-Mektebeti'l-Asriyye, Beyrut (Tarihsiz) s.150-155; Yazarın kadınlarla ilgili görüşleri için bkz. Abbas Mahmud el-Akkad, *el-Meretü Zalike'l-Luğz*, Daru'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut 1970.

²⁵ Neriman hakkında detaylı bilgi için bkz. Mehmet Tekin, "Fatih-Harbiye romanında Doğu-Batı meselesi", *Kültür Dünyası*, Yıl:2, Sayı:14 Haziran 1998 İstanbul, s.15-18

Akkad, aşk hayatında iki kadını sevdiğini itiraf eder: Biri, gençliğinde sevdiği fakat ismini vermeyip “Sara” diye sembolize ettiği kadın; diğeri, kadın haklarını savunan kadın yazar Mey Hanım’dır.²⁶ Onu daha çok ruhsal yönüyle sever. **Sara** adlı eserinin sonlarında ondan bahseder. Onu “Hind” diye adlandırır. Onunla daha çok sevgi, özlem, umut gibi kavramların hakim olduğu bir romantik aşk ilişkisi yaşar. Akkad bu duyguyu çağının üslubuyla ve terminolojisiyle anlatmaktadır. Sinema ve evdeki buluşmalar tamamen dönemin sevgi ve aşk konusundaki gerçekleridir. Çocuksuluk veya yüzeysellik ya da aşırı romantizm yoktur.²⁷

Yazar, Hemmâm'ın ve Sara'nın psikolojik yapılarını çözümlenmeye çalışırken, onların yaşamları ve dolayısıyla psikolojileri üzerinde etki bırakabilecek hususlara değinmemiştir. Örneğin günlük tutan, sinemaya giden, hassas yapıtlı, kadınların dostluğuna hiç güvenmeyen, yanında hep bir erkek görmek isteyen Sâra'nın geçmişi iyi çizilmiş değildir. Yazar ondan bahsederken, sanki genelde tüm kadınlardan bahsediyor gibidir. Oysa Sara belli bir hayatı yaşamış, belli bir eğitimden geçmiş, belli sorunları yaşamış, bu yüzden de belli bir kişilik kazanmış bir kadın olarak sunulmalı, o genelde tüm kadınları temsil etmemeliydi. Gerek Sâra'nın anne-babası, yetişme çevresi, başarısızlıkla sonuçlanan evliliği, gerekse Hemmâm'ın sosyal çevresi, yetişme tarzı gibi konular romanda hiç ele alınmamıştır. Yazar için buradaki karakterlerin ad taşımaları da önemli değildir. Nitekim onlara ancak romanın altmışıncı sayfasında, o da anlatımın kolaylaştırılması gayesiyle ad verilir. Böylece roman, istenilen sunuş formatından yoksun, Sâra'nın şahsında genellemeye gidilmesi dolayısıyla, kadınların haklı tepkisini çekecek niteliktedir.²⁸

Romanın, bir bütün olarak kendi içindeki dağınıklığına rağmen, merkez figür konumundaki Sâra'nın bir portresini çizmek mümkündür. Başlangıçta Sara, batılılaşmış bir kadın görünümündedir. Kültürlü, sık sık sinema ve tiyatroya giden, kitap okuyan, günlük tutan, kendine güvenen, bir şeyden çekinmeyen, uçarı, yerleşik din ve ahlâk anlayışını tanımayan bir kadındır. Ancak yazar, daha sonra onu Hemmâm için cazip kılabilmek amacıyla kendisine başka vasıflar da yükler. Hemmâm'ı ilk ziyaret edişinde, Hemmâm'ın beğendiği bütün meziyetlerini sergiler : Neşeli, eğlence düşkünüdür. Espiriden anlar. Randevuya sadıktır. Giyimine dikkat eder, bakımlıdır. Açık fikirlidir. Ev işlerine ilgi gösterir, birlikte yemek hazırlayıp sofraya kurarlar. Bir kadından ziyade sıradan insan görünümündedir. Ruhsal durumu Hemmâm'inkine uygundur ve aralarındaki uyum tamdır. Daha sonra yazar, " O kim?" adını verdiği bölümde ise, "kadından başka bir şey değil" diyerek Sâra'nın "dişilik" özelliğini öne çıkartır. Sara dişiliğini kullanmaya, daha okul çağında küçük bir kızken başlar: On iki yaşına bile gelmemişken bir gün papaza gider, bir erkekle cinsel ilişkide bulunduğunu söyleyerek günah

²⁶ Abbas Mahmud el-Akkad, *Ene*, s. 19.

²⁷ Süheyr el-Kalamavi, “Sara Ev Abkeriyyetu’s-Şekk”, *el-Hilal*, Nisan 1967, (154-164), s. 164.

²⁸ Rahmi Er, *Modern Mısır Romanı*, s.195-196.

çıkartmak ister. Aslında Sara, bu sırada ne dediğinin farkında bile değildir, sadece bu tür günah çıkartanları taklit etmek istemiştir.²⁹

Her iki eserde de kadın figürü ön plandadır. Safa ve Akkad gibi düşünürler, kadınlar hakkında Doğu toplumlarında bir tabu olarak gizli kalan düşünceleri, artık daha rahat bir şekilde dışarıya yansıtmaya başlamışlardır. Ayrıca batıdan esen özgürlük rüzgarı sonucunda, kadınların toplumsal etkinliklere katılım oranı çokça artmıştır. Ancak bu özgürlüğün bir olumsuz tarafı da, fiziki zayıflıkları ve duygusallıkları suistimal edilen kadınların küçük düşürülmeleri, bir eğlence aracı olarak görülmeleridir. Bu durumu gören Akkad, kadınların toplumda hak ettikleri statüye kavuşmalarını ister: “Bütün kadınlar, şefkatli, dünyayı anlayan ve anlatan, karşılık beklemeksizin iyilik isteyen varlıklardır. Sen (kadın) yalnız yaşamakla her günahkar alçağın ucuz avı oldun. Anne sevgisinden, şefkatinden, tatlı aile yaşamından engellenerek günaha itildin. Mutluluğu kaçırdın. Umutsuzluk, acıma ve samimiyet duygularını yok etti.”³⁰

Safa'ya göre, materyalist anlayışla hareket eden kadınlar, hayal kırıklığına uğrayacaklardır:

“Kadınlar, medeniyeti gözleriyle anlamaya mahkumdurlar. Bunlar, hakiki medeniyetçilerden daha bahtiyardırlar: Şekillerle iktifa ederler ve renklerin değişmesi onları eğlendirir. Fakat hakiki terakkiye inanan, kültür sahibi bir İngiliz kızın sükutu hayalini düşün! Her şeye vasil olmuş, fakat hiç bir şey bulamamıştır. İçlerinde intihar edenler var. Bu daha fena. Zira onlar için medeniyet, cazip bir renkler aleminden ibaret değildir. Onlar bütün ümitlerini insanlığın muhteva olarak tekamülüne bağlamışlar ve büyük harp misaliyle de aldandıklarını anlamışlardır. Onlar ideal sahibidirler; bizimkiler fantezi düşkünü; onların aldanışı daha korkunçtur.”³¹

Kendisinin içine kapanıklığının kısmen genetik kısmen de çocukluğunda yaşamış olduğu olaylarla³² ilintili olduğunu söyleyen Akkad, bu durumun bir iç çelişkiyi doğurduğu suçlamalarını reddederse³³ de yer yer Sara'da bu iç çelişkinin izleriyle karşılaşmaktayız.

Sara'da vurgulanan temel husus kuşkuudur. Bütün olaylar, bakış açıları kuşku üzerine kurulmuştur:

“Beşeri dillerde karşılığı olmayan iç dürtüler ve vesveseler tufanın hücumuna uğramıştı. Zira beşeri diller içinde korku, sevinç, sevgi, nefret, susuzluk ve iğrençliğin bir araya geldiği binlerce çelişki ve sürp-

²⁹ Aynı eser, s.195.

³⁰ Sara, s.36.

³¹ Fatih-Harbiye, s. 94.

³² Yazar çocukluğunda Asvan'da çevreyi saran veba salgını neticesinde pek çok kişinin öldüğünü, sadece kendi evlerinden iki kişinin öldüğünü, bazılarının başka yerlere göç ettiğini, cadde ve sokakların boşaldığını, evlerinin vebalılar tarafından ziyaret edildiğini gösteren bir kırmızı işaretlendiğini ve bundan dolayı dışarıya çıkamadıklarından bahseder. Abbas Mahmud el-Akkad, Ene, s. 30.

³³ Abbas Mahmud el-Akkad, Ene, s. 14.

rizlere bir isim koyamaz. Onlarda nefis durmak isterken ayak yürümek ister. Bilakis nefis orada durmak ister çünkü istemeye gücü yoktur.”³⁴

Akkad, pek çok hususta net ifadeler vermekten kaçınır. Mesela Hemmam’ın yaşını bir yerde “otuzu aşkın bir genç ” diğer bir yerde “otuz ikinin üstünde” başka bir yerde de “otuzu aşkın” ifadesiyle belirtmektedir.

Bütün roman boyunca kuşku kavramı detaylı bir şekilde işlenir. Sonunda kısmen ümitsizliğin ve kuşkunun yerini rahatlık alır:

“Kuşkular, yaşamın hiçbir güzelliği ya da yeryüzünün hiçbir nehri tarafından yok edilemeyen bir acıydı. Kuşkular sanki, hapisane duvarlarına henüz tam olarak çökmemiş, ancak yavaş yavaş insana nefer olacak ve kaçacak yer bırakmayacak şekilde çöken uçsuz bucaksız bir karanlık gibiydi.”

“Kuşkular kendisini kuşattığında, dil sürçmeleri ona delil olarak geri döndüğünde, hatıralar yıkıldığında, ziynet, süsleme elbise gibi alametler, bilmek isteyenler için en sağlam delil ve en doğru şahitlerdir. Bıkkınlık zilleri her buluşmada çaldı. Üzüntü, keder her ayrılıkta susattı ve her ümidi, saflığı bulandırdı.”³⁵

Romanda, amaç psikolojik tahlil olduğundan, fazla hareket ve karşılıklı konuşma görülememektedir. Kullanılan dil ve üslûp, yazarın kendine özgü “fasih” dil ve üslûbudur.

Bu roman, temelde insan psikolojisi üzerinde durmakla birlikte, sanki alanında öncesi çalışmalar olmamışçasına, gerek sunuş, roman içi hareketlilik, yazarın roman içi tavrı, anlatım tekniği ve gerekse olayları gerekçelendirme yönlerinden hayli başarısız bir çalışmadır. Kronolojik sıra açısından, orta, baş ve son olmak üzere üç ana bölümden oluşur. Fakat bu durum, olay ve hareketten büyük ölçüde yoksun, tam bir düşünce karmaşası yaşanan bu romanda, okuyucunun kafasını karıştırmaktan başka bir işlev görmez. Yazar, tanrısal bir bakış açısıyla romanın kahramanları Hemmâm ve Sâra'nın psikolojisi ve onların şahsında erkek ve kadın psikolojisi üzerinde durduğundan, onların ruhsal durumlarının mantikî açıklamalarına girmekte, uzun uzun mantikî gerekçeler bulmaya çalışmakta, bu da, romanı çoğu yerde bir deneme, makale havasına sokmaktadır. Hattâ yazar, kullandığı bazı kelimeleri özenle seçtiğini göstermek istercesine, bunların içerdiği anlamları, hiç gerek yokken açıklama yoluna gitmektedir.³⁶

Yazarın, bilimsel bir kitap yazıyormuşçasına, her bölüme bir ad koyduğu düşüncesi³⁷ doğru, ancak bunu, daha önce de ifade ettiğimiz gibi esasen düşünce adamı olan Akkad’ın roman konusundaki ilk deneyimi olması itibariyle tecrübesizliğine bağlamak gerekir. *O sen misin, Randevu, Kuşkular, Kuşkunun tedavisi,*

³⁴ Sara, s.7.

³⁵ Sara, s.19-20.

³⁶ Rahmi Er, *Modern Mısır Romanı*, s. 192.

³⁷ Aynı eser, s.196.

Gözetim, Nasıl gözetim?, Gözetimin komiklikleri, Ayrılık, O (Sara) kim?, Yüzler, Onunla nasıl tanıştı?, Günler, Ona niçin âşık oldu?, İki tür sevgi, Ondan niçin kuşkulandı?, Gerçeğin ortaya çıkışı, şeklinde sıralanan bu bölümlere bakıldığında, romanda aşk ve kuşkunun hakim olduğu göze çarpar.

Türkiye ve Mısır gibi aynı coğrafyada yaşayan ülke insanların, batılılaşma sürecinin doğurmuş olduğu “Doğu-Batı İkilemi”, bireyin yapısındaki iç çelişki ve kendi kendisiyle çatışması gibi konularda, benzer düşünce ve bakış açılarına sahip olduklarını görmekteyiz. “Batılılaşma” sorununu eserlerinde ele alan böylesi çalışmaların, Türk ve Arap edebiyatları arasında bir köprü oluşturarak iki kültürün kaynaşmasına vesile olacağı kanaatindeyim.